

זוטר

נר חרס יהודי

לא מכבר הוצעו בירושלים כ-25 נרות חרס שמקום הימצאם אינו ידוע, אך זמנם קודם לתקופה הערבית, כלומר, למאה הז'. ביניהם היה אחד אשר צורתו וקישוטו, כנראה, בלתי-ידועים לנו עד כה; אך מעידים ללא ספק על מקורו היהודי (לוח ו', 2). הרכב (upper side) מראה את הקישוט שהיה מקובל בתקופה זו, אולם השכב (bottom) שונה לגמרי מן המקובל. כאן נראית מנורה בת 9 קנים ועליה זוג כנפיים בצורת רגליים ומנורה אחרת בת 6 קנים בעלת רגל משולשת, המזכירה את התגליות בבית-שערים. באמצע, בתוך עיגול, אפשר להבחין בסמל של בית המלאכה בצורת ציפור (בת יענה?) בעלת רגליים ארוכות. הנר כולו עשוי שני חלקים, ושתי תבניות אלה חוברו, כפי הנוהג, בשעת השרפה. נר זה לא היה אף פעם בשימוש, ומצבו המצוין מעיד, כפי הנראה, שמוצאו מקבר.

תוך עיון בספרות אפשר למצוא אצל גודאנאף (Goodenough), א, עמ' 158, את הפסקה הבאה: "אחד מהקישוטים הרגילים ביותר בנרות חרס לאחר חורבן בית שני, לא רק בארץ ישראל אלא גם בין שרידים יהודיים מן העולם הרומאי כולו, הוא המנורה. אולם, במיוחד בארץ-ישראל, צורת המנורה דומה לעתים קרובות לענף הדקל, וכמעט אי אפשר להבחין בין הקישוט שהוא מנורה והקישוט שהוא ענף-דקל. מספר הקנים אינו יכול לשמש קנה-מידה, שכן מנורות שונות, שאין להטיל ספק במהותן, יש להן מספרים שונים של קנים. כבר ראינו נר שעליו שתי מנורות אחת כנגד השניה, זו בת שבעה קנים וזו בת תשעה. מנורה אחרת יש לה אחד-עשר קנים, ולאחרות — חמישה. לדעתי קרוב יותר להניח שנעשתה המנורה בידי יהודי מסורתי. כשמספר קניה אינו שבעה, בגלל האיסור הרבני על העתקת דברים כפי שהיו בבית-המקדש. ייתכן שחוקקו חוק זה כהפגנת-שוא נגד השימוש הכללי במנורה בת שבעה קנים בתקופה זו. אבל היהודים הדתיים עדיין שומרים על חוק זה: הם מחזיקים מנורות בבתיהם, אבל לא בעלות שבעה קנים."

הנר הנדון מאשר, כפי הנראה, את ההנחה שהובאה למעלה; המנורה בעלת ששת הקנים היא זכר למנורת בית-המקדש והמנורה בעלת 9 הקנים היא רמז למנורת חנוכה (הקנה החיצוני הימני — כפי הנראה במכוון — מרוחק משאר הקנים ומרמז על השמש). בנוגע למוצאו של הנר ולבית המלאכה בו נוצר, אם לקבוע לפי הסגנון ואופן הביצוע, יש לראות בסוריה את ארץ מוצאו. מתוך כך שאין שום קשר סגנוני בין הרכב ובין השכב, ומתוך כך שהעיבוד של השכב גם הרבה יותר ובלתי-מותאם, אפשר להסיק שהיה זה נר שהוזמן באופן מיוחד על-ידי יהודי המקום. נשאלת עוד השאלה, מדוע הסמלים היהודיים נמצאים דווקא בשכב —

מה שאינו הולם את המטרה לשמה נוצרו ואינו לכבודה. ייתכן שלא השתלם לבעל המלאכה, בגלל מיעוט המכירה, ליצור תבנית חדשה עבור רכב (דבר שקשה הרבה יותר לעשותו, כיוון שברכב נמצאים החורים לפתיל ולשמון), ולכן החליט להשתמש בתבנית פרימיטיבית יותר, שכבר היתה ברשותו, לעשיית השכב של גר זה.

ה. פויכטונגר

סמלים קדומים ב"צלא" של תאזאנאכת (מארוקו)

בסירי ב"מלאח"¹ שבמארוקו ביקרתי ביום ג' אייר תשט"ו (25 אפריל, 1955) בתאזאנאכת, "קצר"² ברברי קטן השוכן ברמה בין הרי האטלאס לאנטי-אטלאס, 140 ק"מ (בקו האוויר) דרומה-מזרחה למראכש העיר. הקצר נמצא על נתיב המקשר אותו בקו הקצר ביותר עם האוקיאנוס האטלאנטי באמצעות עמק הסוס, ועם הצהרה המארוקאנית-אלג'יראית דרך עמק הדרע ועמק הזיו. נתיב אחר המוליך צפונה-מערבה מחבר את תאזאנאכת דרך ארץ גלאווי פאשא ומעלה התישפה שבאטלאס הגבוה, עם מראכש, בירת הדרום של מארוקו. לפנים היה צומת זה תחנה חשובה בשביל המסחר הבינארצי ואפילו הבינלאומי. כעת ירדה חשיבותו של המקום, בעיקר בגלל השינוי באמצעי התחבורה ומאחר שעדיין לא הותקן כביש המוליך מזרחה.

המלאח מבודד מהקצר וגם מתחנת השלטון המינהלי ונמצא כאילו באמצע בין שתי הנקודות הללו במרחק של מאות מטרים אחדות מהן. בזמן ביקורי ישבו בו 42 משפחות יהודיות, כ-300 נפש. לפי הערכה פנימית מלפני עשר שנים נמצא אז במקום מספר כפול של יהודים. הם מרוחקים מרחק של עשרות ק"מ רבות ממלאח אחרים. מצבם החומרי נראה טוב יותר מאשר במלאח אחרים שבהרים.

ביקרתי ב"צלא"³. הוא נמצא בקומה שנייה של בית-חמר, שאינו שונה מבחוץ משאר הבתים של תאזאנאכת; עולים אליו במדרגות חמר. למעלה בפרוודור נתברר, כי באמת יש כאן שני "צלא". משמאל הכניסה לבית-הכנסת הישן, שנבעו בו סדקים מסוכנים ולכן חדלו להשתמש בו. מצד ימין של הפרוודור הוקם בית-הכנסת החדש. כי כזה מנהג הארץ: לא כדאי לתקן בית-חמר שנתערער וגם אין דואגים לסכנת מפולת עד כדי להשקיע עמל בהריסת בניין; פשוט מניחים לו שיתמוטט מעצמו.

על אף האזהרה החמורה מפני הסכנה נכנסנו לצלא הישן. קשתות על עמודי

1) כן נקרא הרובע היהודי במארוקו: עיין ח. ז. הירשברג, ארץ-ישראל, ספר רביעי,

עמ' 226—230.

2) טירה מוקפת חומה.

3) בית-כנסת בלשונם של יהודי מארוקו; מהמילה הערבית צלי — התפלל, שהיא עצמה

השאלה מארמית-יהודית.